

TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMININ EKONOMETRİK ANALİZİ

Şenay ÜÇDOĞRUK (*)

Tunç DEMİRBİLEK (**)

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'de kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler önce teorik olarak, daha sonra da 1988-1994 yılları arasındaki altı aylık dönemler itibariyle ekonometrik modeller aracılığıyla belirlenmeye çalışılmış; çeşitli senaryolar oluşturularak en iyi model seçimine gidilmiştir.

1. GİRİŞ

1990'lı yıllarda bütün dünyada kadın ve genç işgücü, istihdam piyasasında giderek daha fazla sayıda yer almaya başlamıştır. Aktif nüfus içerisinde kadınların çalışma yaşamına artan bir şekilde katılmaları, kalkınma politikalarına yeni görünüm kazandırmıştır. Bu bağlamda, kadınların sahip oldukları kapasite ile orantılı olarak ekonomik faaliyetlerde etkin biçimde yer almalarını ve mesleki açıdan gelişmelerini sağlayacak uygulamalara önem verilmesi zorunlu hale gelmiştir. Ülkemizde, kadın istihdamın en yoğun olduğu tarım sektörünü, hizmet sektörü ve imalat sanayii izlemektedir. Belirtmek gerekir ki, ev işleri ve çocuk bakımı gibi ailevi sorumluluklar, eğitim yetersizliği ve işgücü piyasasındaki mevcut işlerin kadınların istek ve beklentilerine tam olarak cevap vermemesi gibi nedenler, gelişmiş ülkelere nazaran ülkemizde kadınların istihdama, daha az katılmalarına yol açmaktadır. Buna rağmen, günümüzde özellikle kentlerde kadınların istihdama katılımı örneğin, modacılık, sağlık, eğitim, reklamcılık ve bilgi işlem hizmetleri gibi kadın istihdamının daha yoğun olduğu alanlarda artış göstermektedir. Kuşkusuz, yeni meslek alanları ortaya çıktıkça, bu alanlara kadınların katılım oranlarında artış olabilecektir.

Kadınların işgücüne katılımı el işçiliğine dayanan işlerde azalmasına karşılık, profesyonel mesleklerde hızla artmaktadır. Bu durum, kadının sosyal ve ekonomik statü açısından ilerlediğinin bir göstergesidir. (EKİN, Ocak 1990; 16).

Makalede, kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler teorik olarak incelendikten sonra, 1988-1994 yılları arasındaki altı aylık dönemler itibariyle Türkiye geneli, kentsel ve kırsal kesim baz olmak üzere ekonometrik modeller aracılığıyla belirlenmeye çalışılacaktır.

(*) Yrd. Doç.Dr. D.E.Ü., İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü.

(**) Arş.Gör.Dr. D.E.Ü., İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

2. KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. Genel Olarak

İşgücünün hacmini belirleyen (TÖRÜNER/LORDOĞLU, 1991; 30) ve işgücü arzının toplam nüfustaki oranı (TUNAYALÇINTAŞ, 1991; 70) şeklinde tanımlanan işgücüne katılım açısından kadın ve erkekler arasında bütün dünya ülkelerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun olan bu farklılıklar, gelişmiş ülkelerde giderek azalmaktadır. Bu bağlamda, 1989 yılı itibariyle Avrupa topluluğunu (AT) oluşturan ülkelerde kadınların işgücüne katılımı ve sektörler itibariyle oransal dağılımı aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmektedir (KORAY, 1992; 88, KORAY, 1993; 24-25).

TABLO 1: AT ÜLKELERİNDE KADININ İŞGÜCÜNE KATILIMI VE SEKTÖRLER İTİBARIYLA ORANSAL DAĞILIMI (%)

ÜLKELER	KATILIM ORANI	TARIM	ENDÜSTRİ	HİZMETLER
Belçika	36.3	32.7	17.2	80.2
Danimarka	60.1	2.9	16.4	80.6
F.Almanya	41.0	5.9	25.1	60.9
Yunanistan	34.0	37.4	17.3	45.4
İspanya	37.1	13.8	16.8	69.4
Fransa	46.2	6.4	18.6	75.0
İrlanda	32.9	5.6	20.0	74.4
İtalya	33.5	11.1	24.1	64.8
Luxemburg	34.3	3.1	8.9	88.1
Hollanda	34.5	3.0	11.2	85.8
Portekiz	45.0	25.9	24.5	49.6
İngiltere	48.4	1.1	18.8	80.2
AT GENELİ	39.9	7.5	20.5	72.0

Kaynak: EC. Women of Europe, No: 30, December 1989, s. 43-45.

Tablo'dan görüleceği üzere AT ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranı yükselmiş ve kadınlar hizmet sektöründe yoğunlaşmıştır. Bunun esas nedeni, eğitim ve büro işleri gibi hizmet sektörüne ait birçok çalışma alanının kadınlara uygun özellikler taşımasıdır. Yine de, AT'da kadınların ekonomik

faaliyetlere katılımı oransal olarak son yıllarda artmış olmasına rağmen, 1992 yılı itibariyle kadınlar işgücünün %40'ını aşamamıştır (EC News, 18 Eylül 1992; 8).

Kadın istihdamı konusu, çalışma koşulları açısından kadın-erkek eşitliği bağlamında ele alınmalıdır. 1970'lerden bu yana Avrupa Konseyi tarafından kadın ve erkeğin eşit işlem görmesini amaçlayan çok sayıda düzenleme kabul edilmiştir. Bu düzenlemelerin bir çoğunda istihdam alanındaki ayrımlar ele alınmıştır. Örneğin, ILO'nun 100 sayılı 1951 tarihli Sözleşmesinde yer alan eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği ilkesi, Roma Antlaşmasının 119. maddesinde yer almıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz., Sosyal Yönleriyle Avrupa Topluluğu, 1989; 66 vd.). AT'da Ekim 1990 tarihinde onaylanan 3. Faaliyet programı, öncelikle kadınların iş piyasasına girişinin, istihdam kalitesinin artırılmasının, kadının toplum içindeki statüsünün iyileştirilmesinin ve ailevi sorumlulukları ile mesleki yaşamı arasında denge kurulmasının sağlanmasını konu edinmiştir (OĞUZ, Mart 1992; 60).

Kadın istihdamının artırılması amacıyla belirli bir süre ayrıcalıklı istihdam politikalarının uygulanması mümkündür. Bu bağlamda, özellikle iş hukuku ve sosyal güvenlik uygulamaları aracılığıyla sağlanan kolaylıklardan bahsedilebilir. Aslında, yasal düzenlemelerin işlerlik kazanabilmesi aile ve işyeri ortamının ve tüm toplumun kadın çalışmasına yönelik davranış biçimlerine bağlıdır. Bununla birlikte, bu faktörlerin dışında çok çeşitli faktörden söz edilebilir. Gerçekten, kadının işgücüne katılımında aile yapısı, toplumdaki yerine ilişkin bakış açısı ve sosyo-ekonomik koşullar büyük ölçüde etkili olmaktadır. Bu etki, "kadın evinin dışında çalışamaz" biçimindeki değer yargılarının değişmesi, işgücü piyasasındaki gelişmeler, eğitim (eğitim düzeyi ile kadın işgücüne katılma oranı arasında doğrusal ilişki için bkz., EKİN, Ocak 1990; 17) ve kültür düzeyinin artması ve aile bütçesine ek bir gelir ihtiyacının hissedilmesi nedenleriyle olumlu bir nitelik taşımaktadır. Nitekim ülkemize ilişkin olarak gerçekleştirdiğimiz ekonometrik analizlerde de bu faktörler ön plana çıkmıştır (Bkz., s. 65). Ayrıca, uluslararası ilişkiler, kadın hakları alanındaki ilerlemeler (Bkz. ECEVIT, Haziran 1994; 93), yayın ve basın organlarının etkisi de sözkonusu katılımı etkili olan diğer faktörlerdir (BİRCAN, 1992; 6-17).

Kadının işgücüne katılımının artması, onun dual kariyerini (iş ve ev hayatı) meydana getirmekte (AVAKIAN, 1991; 73) ve her iki alanda da çaba göstermesini gerekli kılmaktadır. Bir başka anlatımla, kadının çalışma yaşamına katılması, kişilik gelişmesi ve ekonomik bağımsızlık yönünden olumlu bir gelişme niteliğinde iken, iş ve ev arasında bölünen kadın artan sorumluluk ve rol çatışmasıyla karşılaşmaktadır (KORAY, Eylül 1990; 81; KÜLAHÇI, 1990; 237). Bu noktada, aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları (Bkz., GÜRAN, 1990; 441-449), kadınlara ilişkin çalışma koşulları konusunda getirilecek çağdaş düzenlemeleri destekleyecek biçimde devreye sokulmalı, mevcut uygulamalar ise etkinleştirilmelidir.

2.2. Türkiye Açısından

Ülkemizde Cumhuriyetten sonra kadınların seçme ve seçilme haklarının yanısıra, meslek seçme kararlarını (ERKAL, 1990; 409) alma konusunda da önemli ilerlemeler kaydettikleri görülmektedir. Buna karşılık, kadınların işgücüne katılma oranının düşüklüğü, halen işgücü piyasasının temel özelliklerinden birisidir. Hızlı nüfus artışı ve göç olayı ile birlikte kentlerde sürekli büyüme gösteren işgücü potansiyeline karşılık, tarım dışı sektörlerde yeterli bir istihdam artışı yaratılamamaktadır. Dolayısıyla, yıllar itibariyle işgücüne katılma oranında azalma görülmüştür. Türkiye genelinde Ekim 1993'de %50.7 olan işgücüne katılım oranı erkeklerde %70.2 düzeyinde iken, kadınlar arasında %31.2'ye düşmüştür (SÖZER/DEMİRBİLEK, 1993; 16, 18; Türkiye Ekonomisi İstatistik Yorumlar, Haziran-Temmuz 1994; 135).

Kadınların işgücüne katılımını kolaylaştırmada mevzuat hükümlerinin etkisinden de söz etmek mümkündür. Bunlara örnek olarak; her yaştaki kadınların yer ve su altında ve sanayiye ait işlerde gece çalıştırılmalarını yasaklayan ve fakat işin özelliği gereği kadın işçi çalıştırılması gereken işlerde 18 yaşını doldurmuş kadın işçilerin gece postalarında çalıştırılmalarına ilişkin hususların "Kadın İşçilerin Sanayiye Ait İşlerde Gece Postalarında Çalıştırılmaları Koşulları Hakkında Tüzük"te (ÇELİK, 1992; 89) belirtilen koşullarda mümkün kılan iş K. md. 68, 69 hükümleri ile 2869 sayılı Kanunla getirilen hüküm uyarınca kadın işçiye evlendiği tarihten itibaren bir yıl içinde kendi isteğiyle işten ayrılması halinde kıdem tazminatına hak kazanmasına olanak veren iş K. md. 14 hükmü verilebilir. Nihayet, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın herkese eşit işe eşit ücret uygulanması (iş K. md. 26/3), kadınların işgücüne katılımını kolaylaştıran bir diğer düzenlemedir.

Ülkemizde Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da konuya ilişkin hedeflere yer verildiği görülmektedir. 5. Beş Yıllık Kalkınma Planında "toplu iş sözleşmelerinde yer alan ücret sistemlerinin verimlilik, iş ve liyakat değerlendirmesi teknikleri üzerine kurulmasının temini için gerekli tedbirler alınacak, bu maksatla eşit işe eşit ücret ilkesiyle birlikte uygulanacaktır" (5. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, 1985; 134) ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında "ücretin iş, liyakat, verim ve kıdemin karşılığı olarak artması, ... ücret sistemlerinin istihdamı geliştirme ve büyüme politikaları ile birlikte yürütülmesi esastır" (6. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, 1989; 184) hükümleri örnek verilebilir.

Nihayet, Türkiye'nin 3232 sayılı ve 11.6.1985 tarihli Kanunla onayladığı "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"nden söz edilebilir. Avrupa Birliği Hukukunda yer alan kadın ve erkek eşitliğine ilişkin hususlara ayrıntılarıyla yer veren Sözleşmenin 11. maddesinde işe alım ve yükselmelerde, mesleki eğitimde, sosyal güvenlik sisteminde, iş güvenliği ve

işçi sağlığında, yıllık ücretli izinlerde, evlilik, hamilelik ve doğum nedeniyle hizmet akdinin sona erdirilmesi durumunda kazanılacak işçilik haklarında ayırım yapılmaması öngörülerek bu konuda yaptırımlar getirilmiştir. Ancak, istihdamda kadınlara fırsat ve davranış eşitliği sağlanması için daha ayrıntılı ve özendirici yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıdaki teorik nitelikteki açıklamalardan sonra, aşağıda kadınların işgücüne katılımını etkileyebilecek değişkenlerle çeşitli senaryolar ortaya konmaya çalışılacaktır.

3. YÖNTEM

Çalışma çeşitli aşamalarla geliştirilen ekonometrik model denemelerini içermektedir. Kadınların işgücüne katılımını etkileyebilecek değişkenler sırasıyla modele eklenmiş, eklenen her yeni değişkenin modelin açıklama gücü ve ekonometrik test sonuçları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu aşamalar sonunda, 1988-1994 yılları arasındaki altı aylık dönemler itibarıyla Türkiye geneli, Kentsel ve Kırsal kesim için ayrı ayrı kadınların işgücüne katılımını belirleyen açıklama gücü yüksek regresyon eşitlikleri saptanmaya çalışılmıştır.

4. VERİLER VE ANALİZLER

4.1. Veriler

1988-1994 altı aylık dönemler itibarıyla D.I.E'nin yayınladığı hanehalkı işgücü istatistiklerinden Türkiye geneli, kentsel ve kırsal kesim olmak üzere toplam kadın işgücü sayısı, eğitim durumu (lise, lise dengi, fakülte), medeni durumu (hiç evlenmemiş, evli, boşanmış ve eşi ölmüş), toplam kadın sayısı; Türkiye Ekonomisi İstatistik Yorumlarından sabit fiyatlarla gayri safi milli hasıla (GSMH), DPT Temel Ekonomik Göstergeler'den fiyatlar (fiyat) alınarak değişkenler kümesi oluşturulmuştur.

4.2. Analizler

Aşağıda ekonometrik model sonuçlarına Türkiye, kentsel ve kırsal kesim olmak üzere üç başlık halinde yer verilmiştir.

4.2.1. Türkiye Geneli

Ekonometrik çalışmanın bu ilk aşamasında Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı (Kadınisg) modelin bağımlı değişkeni olarak ele alınırken, aç' 'ayıcı ' işker ' r Mod' A da jörüldi ü üzer. enflasyon (fiyat) ve gayrisafi milli hasıla (gelir)dir. Çeşitli senaryolar sonucunda, Tablo 2 den de görüleceği üzere bu modele sırasıyla bekar kadınlar (bekar) (Model B); bekar kadınlarla (bekar) lise, lise dengi, fakülte mezunu kadın toplamı (egitim)

Tablo 2: Türkiye'de Kadın İşgücü Katılımına Ait Farklı Model Sonuçları

Değişken	Model A	Model B	Model C	
Sabit	7750.1334 (9.2592) ^a	5074.3268 (2.5324) ^a	5103.8299 (2.3645) ^a	
fiyat	191.4876 (1.8199) ^b	194.4295 (1.9582) ^b	198.4901 (1.7597) ^c	
gelir	-15.8150 (-2.0147) ^b	-32.3682 (-2.3821) ^a	-33.4149 (-1.9018) ^b	
bekar		0.7849 (1.8529) ^b	0.7840 (1.8585) ^b	
egitim			0.0583 (0.1057) ^e	
R ²	0.6548	0.7269	0.7273	
RSS	235957.3894	186690.1673	186392.4082	
σ	161.9181	152.7621	163.1793	
DW	2.42	1.85	1.82	
SC	10.51	10.48	10.69	
HQ	10.34	10.26	10.41	
FPE	32771.86	31115.03	37722.27	
LM	$\chi^2(1)$	2.5056 (0.113) [*]	$\chi^2(2)$	2.5207 (0.284) [*]
LR	$\chi^2(1)$	2.8104 (0.094) [*]	$\chi^2(2)$	2.8296 (0.243) [*]
Wald	F(1,8)	2.1112 (0.184) [*]	F(2,7)	0.9307 (0.438) [*]

^a 0.05, ^b 0.10, ^c 0.15, ^d 0.20, ^e 0.20'nin üstündeki istatistiksel önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki değerler t-istatistiğidir.

^{*} Olasılık değerini vermektedir.

eklenerek (Model C) iki model daha oluşturulmuştur. Eklenen değişkenlerin model üzerindeki anlamlılıkları Lagrange Multiplier (LM), Likelihood Ratio (LR) ve Wald F-testleriyle; ayrıca model seçimi genel ölçütlerinden Schwarz (SC), Hannan ve Quinn (HQ) ve nihai öngörüm hata ölçütü (FPE) ile desteklenmiştir (Bkz. Cuthbertson vd., 1992; 52-59; Maddala, 1992; 177-178). Tüm ölçütler dik-kate alındığında Model C'nin R² si biraz daha yüksek olmasına rağmen eniyi

model olarak Model B seçilebilir. Model B ye ait denklem sonuçlarının değerlendirilmesine geçmeden önce söz konusu Model'in diagnostik testlerini vermek yerinde olacaktır.

Model B'nin Test İstatistikleri

LM versiyonu	F versiyonu
A: Serisel korelasyon $\chi^2(1) = 0.1032^a$	F(1,7) = 0.0607
B: Fonksiyonel biçimi $\chi^2(1) = 0.5001^b$	F(1,) = 0.3044
C: Normal Dağılım $\chi^2(2) = 0.5699^c$
D: Heteroskedastisite $\chi^2(1) = 0.1006^d$	F(1,10) = 0.0845

^a Hata terimleri arasında korelasyon olup olmadığını gösteren test (Lagrange multiplier test of serial correlation); ^b Tanımlanan ilişkinin fonksiyonel biçimine ilişkin test (Ramsey's RESET test); ^c Hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığına ilişkin test (test of skewness and kurtosis of residuals); ^d Hata terimlerinin sabit varyanslı olup olmadığına ilişkin test (test of heteroskedasticity).

Test istatistiklerinin incelenmesinden de görüleceği üzere sonuçlar hata terimi ile ilgili beklentileri de karşılamaktadır.

Model B'nin tahmininde gayri safi milli hasıla (gelir) önemli bir değişken olarak bulunmuştur (t=-2.3821). İşaretin negatif çıkması işgücü teorisine (bkz., RAMANATHAN, 1992; 196) göre beklentilere uygundur. Bu durum ailenin geliri arttığında kadının istihdamdan çekilerek, ev yaşamına döneceği biçiminde yorumlanabilir. Böylelikle, kadın yeniden iktisaden faal olmayan konuma geri dönmektedir. Bu noktada, kadına iş yaşamının mı güç geldiği, yoksa ev yaşamının mı cazip olduğu tartışılabilir niteliktedir. Kuşkusuz, yüksek gelire kavuşan kadının ev yaşamını tercihlemesinde, temelde ülkemizde kadına verilen ev-içi faaliyetler şeklindeki geleneksel rolün etkisi vardır. Enflasyon (fiyat) ile kadının işgücüne katılımı (kadınısg) arasındaki ilişkinin pozitif çıkması ise Türkiyedeki enflasyonist ortam ile açıklanabilir. Bu bağlamda, kadının işgücüne katılımı ailesine maddi katkı sağlamaya yöneliktir. Bu durum, kadınların yaptığı işin aileye destek olmak için yapılan çalışma olduğu yönündeki yaygın görüşü desteklemektedir. Nihayet, medeni durumun etkisi incelendiğinde bekar kadınların işgücüne katılımının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonucun oluşumunda, eğitim süresinin uzunluğu nedeniyle kırsal kesime göre evlenme yaşının yüksekliği ve ailevi sorumlulukların evli kadınlardan az olması gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır.

4.2.2. Kentsel Kesim

erleşir yerler. JPT ve Enstitünün diğer hane halkı anketleri dikkate alınarak 2001 ve daha fazla nüfuslu yerler kent olarak belirlenmiştir (DİE-Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 192).

Ekonometrik çalışmanın bu ikinci aşamasında kentsel kesimde kadınların işgücüne katılımı (kadınisg) modelin bağımlı değişkeni, açıklayıcı değişkenler Model A da görüldüğü üzere (bkz. Tablo 3) enflasyon (fiyat) ve lise, lise dengi, fakülte mezunu kadın toplamı (egitim) dir. Çeşitli model denemeleri sonucunda,

Tablo 3: Kentsel Kesimde Kadın İşgücü Katılımına Ait Farklı Model Sonuçları

Bağımlı değişken: Kadınisg				
Değişken	Model A	Model B	Model C	
Sabit	666.6283 (3.1877) ^a	91.4864 (0.1117) ^e	223.3249 (0.3582) ^e	
fiyat	30.1958 (0.8833) ^e	102.4078 (1.0849) ^e	215.3227 (2.5365) ^a	
egitim	0.3955 (0.043) ^e	0.2863 (0.7464) ^e	0.7696 (2.1969) ^b	
gelir		-13.3987 (-0.8582) ^e	-33.7933 (-2.3428) ^a	
evli		0.3579 (0.9629) ^e	0.6926 (2.3146) ^a	
bosan			-5.0685 (-2.4799) ^a	
R ²	0.7167	0.7400	0.8765	
RSS	55228.3568	48744.9415	24071.608	
σ	78.3357	83.4479	63.3394	
DW	2.7280	2.5903	1.6324	
SC	9.06	9.34	8.85	
HQ	8.89	9.07	8.51	
FPE	7670.61	9865.05	6017.82	
LM	$\chi^2(2)$	1.4087 (0.494) [*]	$\chi^2(3)$	6.7697 (0.08) [*]
LR	$\chi^2(2)$	1.4985 (0.473) [*]	$\chi^2(3)$	9.9653 (0.019) [*]
Wald	F(2,7)	0.4655 (0.646) [*]	F(3,6)	2.5887 (0.148) [*]

^a 0.05, ^b 0.10, ^c 0.15, ^d 0.20, ^e 0.20'nin üstündeki istatistiksel önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki değerler t-istatistiğidir.

*Olasılık değerini vermektedir.

Tablo 3'den de görüleceği gibi bu modele sırasıyla gayrisafi milli hasıla (gelir), evli kadınlar (evli) (Model B) ve Model B de eklenen iki değişkenin yanısıra boşanmış kadınlarda (bosan) dahil edilerek (Model C) iki model daha oluşturulmuştur. Eklenen değişkenlerin model üzerindeki anlamlılıkları LR, LM, Wald F-testleriyle; ayrıca model seçimi genel ölçütleri olan SC, HQ ve FPE ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yine tüm ölçütler göz önünde tutulduğunda Model C'nin seçilmesi uygun olabilir.

Model C'ye ait diagnostik testler aşağıdadır:

Model C'nin Test İstatistikleri

LM versiyonu	F versiyonu
A: Serisel korelasyon $\chi^2(1) = 0.4352^a$	F(1,5) = 0.1881
B: Fonksiyonel biçimi $\chi^2(1) = 1.7938^b$	F(1,5) = 0.8787
C: Normal Dağılım $\chi^2(2) = 3.0247^c$
D: Heteroskedastisite $\chi^2(1) = 0.3622^d$	F(1,10) = 0.3112

^a Hata terimleri arasında korelasyon olup olmadığını gösteren test (Lagrange multiplier test of serial correlation); ^b Tanımlanan ilişkinin fonksiyonel biçimine ilişkin test (Ramsey's RESET test); ^c Hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığına ilişkin test (test of skewness and kurtosis of residuals); ^d Hata terimlerinin sabit varyanslı olup olmadığına ilişkin test (test of heteroskedasticity).

Elde edilen test sonuçları hata terimi varsayımlarını sağlamaktadır.

Model C'nin tahmininde gayrisafi milli hasıla (gelir) ve enflasyon (fiyat) ile ilgili yorumlar Türkiye genelinde yorumlandığından, burada tekrar ele alınmayacaktır. Kentsel kesimde evli kadınlar (evli) ile kadının işgücüne katılımı arasındaki ilişkinin pozitif olması, evli kadınların ailesine ek gelir sağlaması amacıyla istihdama katıldığını ifade ederken; boşanmış kadınların (bosan) işaretinin negatif çıkması ise, onların ekonomiden çekilerek baba evine döndüklerini düşündürmektedir. Lise, lise dengi, fakülte mezunu kadınlar (egitim) ile kadınların işgücüne katılımı arasındaki ilişkinin pozitif olması da beklendiği gibidir. Eğitim düzeyi ile kadınların işgücüne katılımı arasındaki doğrusal ilişkiyi desteklemektedir. Kentsel kesimde eğitim yapısında ortaya çıkan değişiklikler, kadının ev dışında çalışması olgusunu gündeme getirmiştir. Gerçekten, endüstrileşme ve buna bağlı olarak meydana gelen toplumsal değişme kadınların eğitim düzeyini yükseltmekte ve işgücüne katılımlarını artırmaktadır. Böylelikle, kadınların toplumdaki saygınlığı ve sosyal statüsü yükselmektedir.

4.2.3. Kırsal Kesim

Yerleşim yerleri DPT tanımı ve Enstitünün diğer hane halkı anketleri dikkate alınarak 20000 ve daha az nüfuslu yerler kır olarak ifade edilmiştir (DİE, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 192).

Ekonometrik çalışmanın üçüncü ve son aşamasında kırsal kesimde kadınların işgücüne katılımı (kadınisg) modelin bağımlı değişkenidir. Açıklayıcı değişkenleri ise Model A da görüleceği gibi yine enflasyon (fiyat) ve gayrisafi-milli hasıla (gelir) dir (bkz. Tablo 4). Model denemeleri sonucunda, bu modele sırasıyla boşanmış kadınlar (bosan) (Model B); lise, lise dengi ve fakülte mezunu

Tablo 4: Kırsal kesimde Kadın İşgücü Katılımına Ait Farklı Model Sonuçları

Bağımlı değişken: Kadınisg						
Değişken	Model A	Model B	Model C	Model D		
Sabit	7402.9 (10.0055) ^a	6904.9 (6.7744) ^a	7170.6 (7.4110) ^a	13601.8 (4.3731) ^a		
fiyat	191.4684 (2.0586) ^b	181.8803 (1.8869) ^b	189.7468 (2.1067) ^b	286.3890 (3.3251) ^a		
gelir	-23.3973 (-3.3720) ^a	-20.4313 (-2.4936) ^a	-20.6963 (-2.7071) ^a	-28.7504 (-3.9523) ^a		
egitim			-1.0889 (-1.4812) ^d	1.2790 (1.5701) ^c		
evli				-0.9198 (-2.1373) ^b		
bosan		3.3295 (0.7328) ^e	4.3263 (1.0083) ^e	5.6706 (1.5981) ^c		
R ²	0.6681	0.6889	0.7632	0.8655		
RSS	184372.1955	172772.3099	131544.4114	74683.8964		
σ	143.1286	146.9576	137.0841	111.5675		
DW	2.1688	2.29	2.3146	2.1901		
SC	10.26	10.40	10.34	9.98		
HQ	10.09	10.18	10.06	9.65		
FPE	25607.25	28795.38	26622.08	18670.97		
LM		χ ² (1) 0.7549 (0.385) [*]	χ ² (2) 3.4383 (0.179) [*]	χ ² (3) 7.1391 (0.068) [*]		
LR		χ ² (1) 0.7797 (0.377) [*]	χ ² (2) 4.0513 (0.132) [*]	χ ² (3) 10.8443 (0.013) [*]		
Wald		F(1,8) 0.5371 (0.485) [*]	F(2,7) 1.4056 (0.307) [*]	F(3,6) 2.9374 (0.121) [*]		

^a 0.05, ^b 0.10, ^c 0.15, ^d 0.20, ^e 0.20'nin üstündeki istatistiksel önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki değerler t-istatistiğidir.

^{*} Olasılık değerini vermektedir.

kadınlar (egitim) ve boşanmış kadınlar (bosan) (Model C); Model C'deki açıklayıcı değişkenlere ek olarak evli kadınlar da (evli) dahil edilerek üç model daha oluşturulmuştur. Eklenen değişkenlerin model üzerindeki anlamlılıkları yine LM, LR Wald F-testleriyle; ayrıca model seçimi ölçütleri SC, HQ ve FPE ile ele alınmıştır. Ölçütlerin tümü dikkate alındığında Model D'nin seçilmesi yerinde olabilir.

Model D'ye ait diagnostik test sonuçları aşağıdadır:

Model D'nin Test İstatistikleri

LM versiyonu	F versiyonu
A: Serisel korelasyon $\chi^2(1) = 1.7274^a$	F(1,5) = 0.8407
B: Fonksiyonel biçimi $\chi^2(1) = 1.9251^b$	F(1,5) = 0.9554
C: Normal Dağılım $\chi^2(2) = 0.9864^c$
D: Heteroskedastisite $\chi^2(1) = 1.3488^d$	F(1,10) = 1.2664

^a Hata terimleri arasında korelasyon olup olmadığını gösteren test (Lagrange multiplier test of serial correlation); ^b Tanımlanan ilişkinin fonksiyonel biçimine ilişkin test (Ramsey's RESET test); ^c Hata terimlerinin normal dağılıp dağılmadığına ilişkin test (test of skewness and kurtosis of residuals); ^d Hata terimlerinin sabit varyanslı olup olmadığına ilişkin test (test of heteroskedasticity).

Test istatistiklerinin incelenmesinden elde edilen sonuçlar hata terimiyle ilgili beklentileri doğrulamaktadır.

Model D'nin tahmininde yine enflasyon (fiyat) ve gayrisafi milli hasıla (gelir) önemli değişkenler olarak ön plandadır. Kırsal kesimde de kentsel kesimde olduğu gibi eğitim düzeyi (egitim) ile kadınların işgücüne katılımı arasında pozitif yönde bir ilişki belirlenmiştir. Ancak burada (egitim) değişkeninin t-istatistiğinin 1.5701 çıkması bu değişkenin ancak 0.15 önem düzeyiyle açıklanabildiğini ifade etmektedir. Bu da kırsal kesim de eğitimin rolünün kadının işgücüne katılımında pek de etkili bir değişken olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuç üzerinde, kırsal kesimdeki okullaşma oranının düşüklüğü, örf ve adetler doğrultusunda kız çocukların okula gönderilmeyip, ev işlerine yardımcı olması anlayışının benimsenmesi etkilidir. Kadınların işgücüne katılımının artırılması için kırsal kesimde ev sanayinin geliştirilmesi ve el sanatlarını geliştirici işgücü yetiştirme kurslarının (Ayrıntılı bilgi için bkz., SÖZER/DEMİRBILEK, 1993; 30-31; SÖZER, 1994: 159-161) daha fazla sayıda açılması önerilebilir. Evli kadınlar (evli) ile işgücüne katılım arasında negatif yönde bir ilişki çıkması ise kırsal kesim için beklentilere uygundur. Kırsal kesimde kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasının yaygın olmasının bir sonucu şeklinde değerlendirilebilir. Boşanmış kadınların (bosan) işaretinin pozitif çıkması, kadınların kırsal kesimde işgücüne, kentsel kesime göre az da olsa katılımında bulunduğu bir göstergesi olabilir (t=1.5981).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kadınların işgücüne katılımında etkili olan değişkenler Türkiye geneli, kentsel ve kırsal kesimden oluşan üç başlıkta da birbirini destekleyen sonuçlar vermiştir. Üçünde de etkili olan değişkenler enflasyon (fiyat) ve gayri safi milli hasıla (gelir) dir. Bu da, ülkenin genel ekonomik yapısına son derece uygundur. Enflasyonist ortamda fiyatların sürekli artması kadının çalışma hayatına girmesini gerekli kılmıştır. Gayri safi milli hasıla (gelir) değişkeninin negatif çıkması beklentilere uygundur. Bu itibarla, ailenin gelir düzeyinin artışı kadının istihdamdan çekilip eve dönüşü şeklinde yorumlanabilir.

Eğitim düzeyinin kentsel kesimde önemli, kırsal kesimde fazla önemli bir değişken olmaması, kırsal kesimde tahsil faktörüne pek önem verilmediğini ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeni, daha çok tarıma dayalı işkollarında çalışan kadınlar için tahsilin önemli bir faktör olmamasıdır.

Ayrıca, evli kadınların kentte daha çok istihdama katıldıkları, kırsal kesimde ise fazla katılmadıkları gözlenmiştir. Ancak, kırsal kesimdeki ücretsiz aile işçiliğinin konumu da gözönünde bulundurulmalıdır.

SUMMARY

In this study, the factors that affect the women labor participation in Turkey has been determined first theoretically then within six months period between 1988-1994 years and they are also determined by the econometric models. The best model selection has been tried to be chosen from the various scenarios.

KAYNAKÇA

- AVAKIAN, Laura; "Career Opportunities for the Health Care Employee", Human Resources Management in the Health Care Setting, Chicago, 1991.
- BİRCAN, İsmail; "Kadınların İşsizliği ve İstihdamı", İstihdam Seminerleri 1, İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayın No: 272, Ankara, 1992.
- Cuthbertson, Keith/G.H. Stephen/Mark P. Taylor; Applied Econometric Techniques, Philip Allon, New York, 1992.
- ÇELİK, Nuri; İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 11. Bası, İstanbul, 1992.
- EC News; Yıl; 7, Sa:1, 18 Eylül 1992.
- ECEVİT, Mehmet; "Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler, Anne İdaresi, C. 27, Sa: 2, Haziran 1994.
- EKİN, Nusret; "Endüstri Toplumlarda Kadın İstihdamındaki Gelişmeler", Kiplas İşveren, Yıl: 5, Sa: 20, Ocak 1990.

- ERKAL, Mustafa E.; "Türk Ailesi ve Batı Avrupadaki Bazı Değişmeler", Aile Yazıları: 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi: 5/2, Ankara, 1990.
- GÜRAN, Nesrin; "Aile Hizmetleri", Aile Yazıları: 4, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi: 5/4, Ankara, 1990.
- KORAY, Meryem; "Kadın Adına Gündem Oluşturmak", Amme İdaresi Dergisi, C. 23, Sa: 3, Eylül 1990.
- KORAY, Meryem; Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri, Basisen Yayın No: 23, İzmir, 1993.
- KORAY, Meryem; "Günümüzde İşgücü Piyasasının Özellikleri, Sorunları ve İstihdam Politikaları", II. İstihdam Haftası Tebliği, İİBK Yayın No: 276, Ankara, 1992.
- KÜLAHÇI, Şadiye G.; "Kadının Ev Dışında Çalışmasının Aile Yaşamına Etkisi", 1. Aile Şurası Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurulu Başkanlığı Tanıtım Serisi: 3, Ankara, 1990.
-; Sosyal Yönleriyle Avrupa Topluluğu, TISK Yayını, Ankara, 1989.
- Maddala, G.S.; Introduction to Econometrics, Second Edition, Macmillan Publishing Company, New York, 1992.
- OĞUZ, (KARAUÇAK) Şebnem; Avrupa Topluluğu Sosyal Bildirgesi Çerçevesinde Sosyal Politika Uygulamaları, İKV Yayını, İstanbul, Mart 1992.
- RAMANATHAN, Ramu; Introductory Econometrics With Applications, Second Edition, The Dryden Press Philadelphia, 1992.
- SÖZER, Ali Nazım/DEMİRBILEK, Tunç; Ege Bölgesi'nde İstihdam ve Çalışma Yaşamının Genel Görünümü, ESİAD Yayın No: 93/ESA 4, İzmir 1993.
- SÖZER, Ali Nazım; Türkiye'de Sosyal Hukuk, Kamu İş Yayıncılık, Ankara 1994
- TÖRÜNLER, Mete/LORDOĞLU, Kuvvet; Çalışma Ekonomisi İstanbul, 1991
- TUNA, Orhan/YALÇINTAŞ, Nevzat; Sosyal Siyaset, İstanbul 1991

Kadınların İşgücüne Katılımı

.....; DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Ekim 1994.

.....; Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar D.İ.E. Yayını, Haziran Temmuz 1994.

.....; Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar D.İ.E. Yayını, Aralık 1994.

.....; D.İ.E., Hane Halkı İşgücü İstatistikleri (1988-1994 Nisan Ekim Ayları).